

zápisník 1958

měsíčník pro politiku a kulturu • květen

Jiskry v popeli . . .

strana 2

V květnu se zdálo, že západní svět nemůže opravdu zaznamenat jediný mezinárodní úspěch a že i v komunistickém světě dohasíná nadějný vývoj liberalisace. A přece reformace v sovětském bloku není mrtva. Svědčí o tom horlivost, s jakou komunistické vlády vyhlásují boj proti revisionismu a ideologickému sebismatu Jugoslavie

O tom hněvu mladých . . .

strana 4

Ve svém hněvu na organisovanou společnost zapomíná ta část dnešní mládeže, která klade individualismus nade vše, že stav individualismu může vzniknout jen ze sociální a politické organisace; je nám dopřáno být individualisty, poněvadž demokratická společnost se rozhodla individualismus hájit.

Proč nepovstali . . .

strana 6

Mluví se mnoho o tom, že během maďarského povstání se měl chopit zbraně také československý lid, a jestliže tak neučinil, bude mu to k věčné hanbě. Málokdo přitom zjišťoval, jak skutečně věci v Československu vypadaly.

Země bez spravedlnosti

strana 2

je básně v proze, sestavená z obzvláště výrazných filosofických rčení, jimiž je poseta nová Djilasova kniha téhož jména. Politik Djilas se nám po prvé představuje jako hluboce citící člověk a na rozdíl od *Nové třídy* i jako výborný stylista. Ukázka, kterou jsme nazvali *O básnících a horách*, je dokladem toho, že Djilas opravdu je

Básník Černé Hory

strana 8

Česká hudba: Firkušný

strana 10

Je stále zřejmější, že neúspěšnější projevy československého života v zahraničí jsou kulturní povahy. Uvádíme dva příklady: českého hudebníka a slovenského historika.

Slovenská věda: Mamatey

strana 11

Poznámky: Co je ve vzduchu • Slovenský internacionalismus • S tou Francií • S Amerikou • A s Moskvou • Švejk v opeře • Knihy • Z dopisů

ZEMĚ BEZ SPRAVEDLNOSTI

*Země nepřející životu
přec krásná básní a báji
Guslarův zpěv se mladým tratí
staří jen zasednou u ohně
Pověsti zmilknou starodávné
až i oni budou musít odejít
A přece bez básně nelze žít.*

*Jeden užitečnému se klaní
Druhý kráse vzdává hold
Cestu krásy volil jsem
cestu, jež nebyla jejich
Vždyť nejsilnější je
kdo svou vlastní dobu zavrhně
a žije v té, jež svítá.*

— —

*V každém z nás oživne obraz
těch, jež měli jsme rádi
zaboli i rána nepřítelé
Ze všech tvorů nejdružnější je člověk
A přece je zcela sám.*

ZÁPISNÍK 1958

měsíčník pro politiku a kulturu

vydavatel

UNIVERSUM PRESS CO.

Adresa:

15 Vandewater Street,
New York 38, N. Y.

Roční předplatné:

USA a Kanada: 4 dolary, v ostatních zemích 4 dolary, s leteckým doručením 7 dolarů. Předplatné adresujte na vydavatele.

Rukopisy se nevracejí. Redakce si vyhrazuje právo zkracovat text

JISKRY V POPELI

Zase jednou Stalinův pomník právem stojí nad Prahou . . . Po dosti dlouhou dobu komunistické vlády se předstihovaly ve vyhlašování nové linie a kály se ze svých omylů a hříchů. Ale nyní, v roce 1958, sklíčený československý občan, který pozoruje přítomné činy vlády, se může vyčítavě zeptat: je toto nová linie, která byla slibována? Na to třeba odpovédět: toto ovšem není nová linie.

Krátce přehlédneme, co se děje. Československá vláda zřizuje nové bezpečnostní komise, toto pařeníště udavačství. Velká čistka je prováděna v administrativním aparátu. Před dvěma lety komunistické noviny ještě se podivovaly, že občané se obávají vyjádřit své pohoršení nad špatným hospodařením ministerstva, národního výboru nebo správy některého podniku. Sotva si občané trochu zvykli vyjadřovat pohoršení, už aby si to zase odvykli. Před dvěma lety ještě komunistické noviny káraly občany za podezření, že "život zase se vrátí do starých kolejí". Vrátil se. Vláda v oboru útlaku zase nic neopomíjí. Nepravda znovu bez ostychu zdvihla hlavu. Československé vládní noviny, na příklad, vyškrtávají Jugoslavii ze seznamu zemí, které bojovaly proti nacismu. Vláda ohlašuje, že vykoření "poslední zbytky sociáldemokratismu, revisionismu a buržoasního nacionalismu", což znamená, že má v úmyslu vykořenit poslední zbytky československé tradice.

Oznamuje, že "odstraní zbytky antagonismů v třídních vztazích", čímž myslí, že hodlá potlačit jakoukoliv nespokojenost. Oznamuje "dovršení výstavby socialismu", což v její myslí znamená, že člověk má zůstat takovým nevolníkem výroby, jako byl za stalinismu. Po dva nebo tři roky bylo hlavním cílem československé komunistické vlády — jako jiných komunistických vlád — smířit se s obyvatelstvem. Nyní vláda opouští tento cíl a vrací se k holé mocenské politice — jako i jiné komunistické vlády se vracíjí.

Toto všechno ovšem není děj skončený. Komunistickým světem jde velké reformační hnutí — a ještě nikdy reformace, čili snaha o nápravu, nepokračovala přímo do předu bez překážek, a ještě vždy protireformace činila pokusy dobýt zpět posic, které ztrácela. Nyní všechny komunistické vlády, jakoby jedněmi ústy, prohlašují za hlavního nepřítelé revisionismus, čili touhu mas po lepším životě. Vlády ovšem neudusily kvas a vzruch, nýbrž se jen usnesly potlačovat jeho projevy. Ve všech komunistických zemích pokračuje vzpoura spisovatelů, kteří po letech pasivity zase se stávají avantgardou. Ruský spisovatel Pasternak otiskuje svůj revisionistický román v Římě, když vláda mu nedovoluje uve-

řejnit ho v Rusku. Pražské Literární noviny nedávno uveřejnily rozhovor s jiným ruským spisovatelem, Šolochovem. V tomto rozhovoru Šolochov pravil, že socialistický realismus je "čert ví, co", a citoval dalšího ruského spisovatele, Padějeva, že také on o socialistickém realismu soudil, že to je "čert ví, co". Ale komunistické vlády dobře vědí, co je to socialistický realismus; je to jeden z jejich hlavních nástrojů vládnutí, snad hlavní způsob, jak klamat občana a podávat mu nepravdu místo pravdy o jeho životě. Tedy vzpoura proti socialistickému realismu je velká politická vzpoura. Pasternak a Šolochov jsou dva největší současní ruští spisovatelé. Kdo tedy v dnešní situaci je nakloněn vidět jen popel, aspoň nesmí přehlédnout, že je to popel plný jisker. Pohleděme na Polsko: i když tam Gomulka, bombardován ruskými hrozbami, dělá, co asi musí dělat, kdo by v té zemi viděl jen popel, ne jiskry? A komunistická Jugoslavie se právě rozchází se sovětským Ruskem skoro tak nepřátelsky jako před deseti lety.

Jugoslavie, jako první komunistický stát, rozešla se se sovětským Ruskem — a přežila to. Nedávné bělehradské prohlášení a lublaňský sjezd potvrzují základní zásady, které před deseti lety roztržku způsobily. Prohlášení dokonce snad prohlubuje kritiku sovětského Ruska ještě po stránce hospodářské, čili po stránce vykořisťovatelské. Po těchto událostech mezinárodní komunismus už nikdy nebude tím, čím byl před nimi. Komunistický blok už není tou železnou jednotou, jakou býval, komunistická ideologie už se nevytváří jen v Moskvě. I kdyby chtěli, jugoslávští komunisté se nemohou zbavit následků svých činů.

Ne, reformace v komunistickém světě není mrtva. Právě v té horlivosti, s níž komunistické vlády vyhlásují boj proti reformismu, je vidět, jak pronikavé, hluboko jdoucí lidové reformační hnutí to je. Proto k němu komunistické vlády zaujaly stanovisko, které lze krátce vystihnout takto: komunistické vlády všech zemí, spojte se! Tak se tedy spojují, i jejich tajné policie, jejich udavači se spojují . . . Avšak nikde nemohou hlásit: úkol byl splněn, příchýlnost a entuziasmus obyvatelstva byly získány.

Roku 1956 na dvacátém kongresu ruská komunistická strana zahájila novou politiku a donutila všechny komunistické strany a státy, aby ji přijaly. Potom ruská komunistická strana opustila politiku, vyhlášenou na dvacátém sjezdu, a zase nutí všechny komunistické strany a státy, aby to přijaly. Komunismus nyní se chová jako před sto lety se choval polekaný kníže Metternich, když viděl, jak národové povstávají. Nikita Chruščov měl dosti příležitosti pozorovat, že svým projevem na dvacátém sjezdu pobouřil sovětskou říši. Ruští komunisté — a po nich ostatní — kvapně ustoupili od toho, co se jim zdálo okrajem propasti.

Ale tímto reflexním pohybem děj není skončen a lid neustupuje stejně kvapně od toho, co se mu naopak zdálo začátkem nového života. Dosud není jasno, který rok bude v dějinách komunismu hrát větší roli, zda rok 1956 nebo 1958. Neboť, ať jakkoli dnes se komunisté snaží, v historii není možno vrátit se přesně do té situace, již jsme jednou opustili. Po dvacátém sjezdu a po uznání práva na různé cesty k socialismu komunismus nikdy již nebude tím, čím byl před tím. Nové myšlenky, kterým na chvíli byla přiznána legalita, zapustily kořeny. A. B.

CO JE VE VZDUCHU? Když jsme v posledním čísle ke konci dubna psali poznámku na tema, že něco je ve vzduchu, bylo to spíše tušení než výklad událostí. Neboť ty přišly později: vyvržení Jugoslaviie z milosti Sovětů a jejich satelitních spřeženců; z největší asijské země hlas, jímž Nehru odsoudil vmešování Kremle do vnitřních věcí nezávislých zemí; útoky jihoamerických davů na místopředsedu Nixona; rebelie v prozápadním Libanonu; demonstrace proti Americe v Burmě; alžírská krize, jež Francii hrozila krajně pravicovým režimem, vytvořícím "levé fronty" jako předzvěsti komunistického puče a rozbití NATO. Mnohý z nás si řekl, že se narodil ve špatném století. A přece, nic nepřišlo tak zcela neočekávané. Je dokonce třeba počítat s tím, že kalamit bude přibývat. To, zdá se, je nevyhnutelné.

Snad jsme se opravdu narodili do zlé doby. Tragika našeho chápání je povětšinou v tom, že za pramenů lze náchny pokládat výhradně komunismus. Zapomínáme přitom, že jako vřed se vyvine jen na těle nemocném, i komunismus je příznak choroby doby. A že jako každá léčba vyžaduje zničení toho, co chorobu způsobuje, i v naší společnosti a v naší době musí padnout to, co komunismus vyvolalo.

Kořenů komunismu je zajisté mnoho. S hlediska náboženského bychom našli odpověď. S hlediska filosofického lze určit to, co k dnešnímu rozvrácení lidské mysli přispělo. S hlediska hospodářského lze věc již vyjádřit heslovitě: bohatství a bída. S hlediska politického jsou kořeny dnešních konfliktů v kolonialismu pradávně západní civilizace, v měšťácké diskriminaci vůči chudým a barveným a v přetížících politických teoriích moci. A jistě ještě v jiných věcech.

Jednou z nich je nepochybně prudký rozvoj technologie, která způsobila, že všechny dřímající konflikty mezi zaostalými a pokročilými národy se vyhrocejí s urputností svárů mezi nerovnými sousedy, neboť svět se smrští a jeden druhému vidí na stůl, ne-li do žaludku. Světová politika je nakonec vysvětlitelná těmiž pohybkami, pro které první soused závidí druhému povýšení v zaměstnání, nový kabát, nové auto. Můžeme s odevzdaností osudu počítat s tím, že čím větší bude technologický pokrok, tím silnější a prudší budou konflikty, tím více vyslanectví bude vybito, tím

víc knihoven vypáleno, tím vášnivější budou davy.

Podiváme-li se totiž na současné události jako na kus historie, objeví se důvody daleko jasnější. V dějinách se jednou bude psát, že všechny kolonie se osvobodily. Že ani ta ani ona francouzská nebo jiná vláda, jež tomu bránila, nezastavila kola osudu. Bude se také psát, že Arabové se nakonec politicky sjednotili, neboť bylo v povaze nacionalismu, aby se naplnil. Bude se psát, že technologicky vyspělé velmoci tak dlouho mezi sebou zápasily prostřednictvím hospodářské pomoci, až se technologie stala majetkem celého lidstva, z něhož měli prospěch všichni. A bude se také psát, že jako se osvohozovali chudí a barevní, i národy v sovětské říši se osvobodily, ba i Rusové sami. Jinak tomu ani být nemůže.

Promítneme-li si to, co jednou dějiny budou o naší době psát, do praktických představ, můžeme tušit, "co je ve vzduchu", co lze očekávat ve více či méně tučných titulcích na prvních stranách novin. Jestliže Alžír dosáhne samostatnosti, čím ještě musí Francie projít, co se stane s její demokracií? Za jaké vlády bude Alžír přiznána samostatnost? Jaký vliv to bude mít na vztahy mezi západními spojenci, a jak více či méně náchylní budou proto k dohodě s Moskvou? Jestliže Libanon se má nakonec stát součástí Sjednocené arabské republiky, co přinese nasserovské ovládnutí petrolejových potřeb Středního Východu? Jaký vliv to bude mít na hospodářství západní Evropy? Jestliže vášeň asijských nacionalistů převáží jejich soudnost, co se stane, propadnou-li Indonésie, Burma a snad i jiné země komunismu? Jestliže se nezlepší feudální téměř poměry v latinské Americe, jaký vývoj nastane na jihoamerickém kontinentě? Jestliže se Moskva míní vrátit k stalinismu, jak brzy a kde v její říši dojde k novému revolučnímu výbuchu?

Možná, že jety, dálnopisy a elektronické mozky jsou prokletím doby. Neboť technologii se podařilo přiblížit zcela rozdílné světové kultury sobě natolik a tak překotně, že nyní se vzájemně vyrovnávají a zápasí na jednom kolbišti. To je snad pravá podstata toho, co způsobuje "věci ve vzduchu", a co nemůže odstranit žádná válka, pokud současně nezničí také veškerou kulturu. Neboť sebelepší státník nepředělá tisíciletou tradici Asie, ta bude reagovat po svém.

O tom hněvu mladých . . .

Ferdinand Peroutka

Paní Helena Koldová napsala pěkný článek — *Hněv mladých* — do minulého čísla *Zápisníku*. Článek má onu známou pěknost, která vzniká, když upřímný cit je upřímně podán. Se zřejmým potěšením nám praví paní Koldová jménem mladých: takoví jsme, takové nás máte . . .

Praví nám: mládež se odklání od politiky; naučili jsme se nedůvěřovat ideologiím, které zapominají na lidi; naše reakce na masovost moderního života se projevuje sklonem k individualismu v nejrůznějších formách; výzvy k záchraně lidstva nám neříkají skoro nic; organizované politické úsilí nás zklamalo; slíbili člověku svobodu a nedodali, protože ji nelze dát shora; jde nám především o to, začít zdola, od člověka; proto se orientujeme tam, kde kontrola může být účinná — k sobě samým; bylo by paradoxní chtít na individualistech světa, aby se spojili; pohybovali jsme se v zástupech; chceme teď jít sami . . .

Žádný politik segregationistů v Jižní Africe nepřebarví Afričany. Latinská Amerika má příliš hluboké kořeny svých sklonů k feudalismu, než aby se smírně a rychle vyrovnala s puritánstvím severoamerického kapitalismu. Žádný parlament nemůže odhlasovat konec říšsko-koloniálních tendencí lidí, jejichž neštěstí je v tom, že se narodili o sto let později, než měli. A žádný Stalin ani Chruščov nemůže udusit touhu lidí po svobodě.

Z tohoto konfliktu kultur, jejichž rozdíl dnes technologie tlumočí v zápalných heslech již těm, kdo ještě nedoveďou číst a psát, vyrůstají demonstrace, vášně a nepochopení jedněch proti druhým, zaostalých proti pokročilým, v tě-

Clánek paní Koldové připomíná první akt dramatu: tu hrđina, kráčeje sem a tam po prknech a odádáváje se monologu, vypověděl, co je, co cítí a co si přeje. Avšak, lidský život je drama, a je vlastností dramatu, že v něm po prvním aktu přichází akt druhý a třetí. V druhém aktu se vyjevuje, že život není idyla a že svět nedává hrđinovi, čeho on si přeje — nebo že mu to nedává zadarmo. Přichází akt třetí, ve kterém hrđina něco podnikne, aby žil podle svých představ — a buď zvítězí anebo padne.

Daleko mne budiž, abych namítal něco proti citům autorky — už proto, že je většinou sdílím. Individualism — výborně! Nikdy ještě společnost nebyla lepší než individua, ze kterých se skládá. Společnost nemůže být reformována, když individua nejsou reformována. Když Marx zamluvil o "mizerném individuu", tu jedno z nejhorších slov bylo vrženo do světa. O čem chci mluvit, je otázka, jak mo-

to situaci má komunismus tu přednost, že je nekulturní a tudíž obecný. Proto má dočasné úspěchy tu a tam.

Jeho konec se neobejde bez horečky, bez pilulek a penicilinů, jež demokratická společnost v dnešní své podobě musí ještě vzít, aby chorobu překonala. Když se tedy zamýšlíme nad událostmi dnešních dnů, snad bychom mohli k nim poznamenat toto: vítězství demokracie je jisté tím okamžikem, kdy se sama zbaví toho, co je nedemokratické.

V tomto smyslu nelze nevidět, že mnohé z toho, co se dnes děje, a z čeho zdánlivě těží komunismus, je vlastně podmínkou vítězství demokratického světa.

hutný je individualismus a zda nepotřebuje pomoci. Může individualista právem říci o sobě, co kdysi řekl ruský básník: "Jsem sám a nad větry"? Paní Koldová praví — že — jako jiní mladí lidé — chce jít sama. Nuže, jde opravdu tak zcela sama? Praví, že ji — jako jiné mladé lidi — zklamalo organizované úsilí. Je pravda, že jí tak úplně zklamalo? Budu se držet toho faktu, že paní Koldová napsala článek o individualismu do časopisu *Zápisník*. Co si tu dala sama a co jí bylo dáno? Je schopna napsat článek, poněvadž kdysi byla naučena psát, skládat písmena ve slova — výsledek to organizovaného úsilí minulých generací. Napsala článek do časopisu — jehož existence je výsledek organizovaného úsilí skupiny. Napsala svobodně, co si myslí — kteroužto možnost jí dalo organizované politické úsilí země, ve které žije. Kdyby žila v jiné části světa, pod nějakou diktaturou, tu jiné organizované politické úsilí by jí znemožnilo napsat takový článek. Mám tedy dojem, že, ačkoli ona pohrdá organizovaným úsilím, ono přece rozhoduje o velkých částech jejího života — jistě o tom, zda individualistická paní Koldová může uveřejnit článek o individualismu.

Hněv na politiku? Ovšem. Kdo by ho nepocítil, když politika nyní tak kazí život? Přece však není jisto, zda, když se budeme hněvat na politiku, ona poslušně přestane existovat a zasahovat do života a kazit ho. Zdá se, že nastala doba konfesi, a i já se dopustím jedné konfese. Když nás roku 1945 Američané osvobodili v koncentračním táboře Buchenwald, užívali jsme svobody a chodili po kraji. Každý šel, kam chtěl, já k zámku Ettersberg, kde kdysi Goethe s věncem na hlavě hrál ve svém dramatu *Ifigenie*. Před zámkem stál strom tak velký, jak jsem nikdy neviděl. Koruna stromu byla ručně ptačí město, ptáci přilétali a odléтали, jako lidé ráno a večer jezdí z města do města. Jarní slunce hrálo

starou hru světla a stínu, a bylo tu, co jsem dlouho neviděl, tráva a mech a první květiny, a okolo chodily ženy. Když jsem ležel pod oním stromem a díval se vzhůru do jeho zeleného bludiště, tu jsem zahřel hněvem proti politice, jaký, myslím, málokdo pocítil. Politika právě vzala z mého života šest let, která mohla být nejlepší. A zde byly jiné věci, na které možno myslet — sladké věci a tajemství přírody a zákony života, ty, které hleděl vyzkoumat Goethe. Zde byla blaženost klidného pohledu na předměty, a zatoužil jsem, abych, ať už ostatním lidem se děje cokoli, aspoň já byl osvobozen od politiky.

Co potom přišlo, bylo něco jako vynucené tašky. Když jsem se vrátil domů, náhle bylo málo času vzpomínat na ptáky v ettersberském stromě a na jeho stín. Ještě nezmiň zlo z paměti, co se tehdy dělo. Ať člověk chtěl nebo nechtěl, politika po něm natáhla chapadla — a jaká politika! Kolem jedinci byli drcení křivdou a násilím, a nějaký výbor rozhodl, že stará žena, které nacisti popravili dva syny, nemá dostat denní přiděl mléka, poněvadž je příliš stará. Lidem byly brány byty, šaty, obrazy, snad také ty individualistické nepravdivé mexické sklenice, o nichž se za libením píše paní Koldová. Někteří byli zastřeleni bez soudu, a v lesích byly tajné hroby a tajná skladiště kořisti. Ve vězení dozorcí donutili dívku, aby se napila své moč, a nutili syna, aby bil otec, a otce, aby bil syna. Spisovatelé mlčeli, buď se bojíce nebo chtějíc vydělat na filmových librettech — nepekňý to pohled. Čestní byli nazýváni ničemy a ničemově čestnými — poněvadž tak rozhodlo "organizované úsilí." Mladý filosof se přihlásil ke Kantovi — a byly uspořádány demonstrace pod jeho okny. To jedna politická strana otužovala své stoupence v drsnostech, jakých je třeba k boji o absolutní moc. Lidé okolo trpěli pod politikou, která rozhodovala o jejich svobodě, životy a cti. Mládeží dnes

"skoro nic neříkají výzvy k záchraně světa", mně tehdy mnoho říkaly výzvy k záchraně jedinců a jejich prosby. Každý tehdy musil rozhodnout sám v sobě: když se toto děje, mám právo stát nečinně stranou? A — třeba ve jménu individualismu — toto všechno přijmout? Je to silný nebo slabý individualismus, který člověka vede k tomu, že se bojí starat o veřejné věci?

Zijeme nyní v exilu. Od které politiky se to mladí odklánějí? Od hádavé stranické politiky, od ubohosti, kterými se brodila Rada svobodného Československa? Je-li tomu tak, pak je nutno jen schválit toto rozhodnutí. Nebo se odklánějí také od té politiky, která je atributem lidskosti? Odklánějí se (ne)dbají, je jim hostejno) od názoru, že jejich země má být svobodna a že jedinci mají být svobodní? Opouštějí přesvědčení, že je třeba chránit slabého proti silnému, pravdu proti nepravdě, právo proti křivdě? Odklánějí se od té politiky, která znamená mít názor a úsudek a brát aktivní účast na životě? Nebo jsou ochotni souhlasit s tím, že je třeba mít názor, úsudek a cíl, ale splnění cíle ponechávají nějaké automatické dějin?

Paní Koldová sepsala malý manifest individualismu, a já se jí ptám, je-li to individualismus z její vlastní síly — nebo jestli snad někdo jiný, něco jiného nebdí nad tím individualismem? Zajisté, i když jsme individualisty, máme se snažit poznávat příčiny věcí. Musíme nějak vysvětlit, jak to, že paní Koldová může být individualistkou, ale miliony mladých lidí za železnou oponou individualisty být nemohou a mají zakázáno každouzmínku o něm. Je paní Koldová silnější než oni jsou? Dostí snadno lze odhalit pravdu: nic jiného než "organizované politické úsilí" země, v níž paní Koldová žije, ochraňuje její individualismus. Dějiny pracovaly k tomu, aby ona roku 1958 ještě mohla být čím chce; přesně řečeno, velké organizované armády právě pečují, aby její individualis-

mus nebyl náhle vyhlazen. Je-li to mu tak (není-li, prosím, aby bylo pověděno, jak tomu naopak je), jak tedy vzniká u individualisty pohrdavý poměr k "organizovanému politickému úsilí?" Ještě nikdy nikde stav individualismu nepovstal jako výsledek jedincova činu, nýbrž vždy byl výsledkem speciální sociální a politické organizace; jedinec může mít individualistická toužení, ale stav svobody individua může být uskutečněn jen společností; celý systém práv a zákonů ochraňuje vás i náš individualismus; my individualisti děláme malé pohyby na zádech kolektiva; je nám dopřáno být individualisty, poněvadž společnost si řekla, že individualismus má být chráněn.

Jak věci dnes stojí, nu, i když mládež se odklání od politiky, není

jistě, že chtívá, expansivní politika se odkloní od mládeže. Jestliže nikoli, hrozí výsledek, že mládí, kteří se odhodlávají odklonit se od organizovaného politického úsilí, stanou se kořistí těch, které ani nenapadne, aby se od organizovaného politického úsilí odklonili. Je velmi třeba, aby hnutí individualismu znalo podmínky svého trvání.

Vracím se k tomu, že v roce 1946 v pražském vězení dívka byla docenena napít se své moče. Snad byla také individualistkou svým citěním. Jistě se tenkrát nenapila z "nepravidelné sklenice, kterou rukama hnětl mexický sklák". Co jí — ještě po letech — řekne sestra individualistka? Řekne jí, že svobodu nebýt nucen pít vlastní moč "nelze dát shora?"

PROČ NEPOVSTALI?

Pavel Berka

Od maďarské revoluce se v našem exilu stalo módou mudrovat o národním charakteru. Nejřůznější úvahy zkoumají, zda naši doma jsou zbabělci, hmotaiš s nalomeným charakterem, někteří pisatelé dokonce tyto rysy sledují jako součást historického vývoje národní mravnosti. Jaksi se předpokládá, že českoslovenští občané měli také dělat revoluci. Nikdo z autorů těchto úvah se ovšem nesnažil zkoumat, jak věci v Československu skutečně vypadaly a zda postavení bylo vůbec možné. Chceme se o to pokusit rekonstrukcí rozhodujících dnů.

Dvě události předcházely revolučním dnům roku 1956 v Polsku a Maďarsku. Zdá se, že pro Československo bylo klíčové důležité to, co se stalo v červnu.

11.-14. června 1956 se konala celostátní konference Komunistické strany Československa, kterou bylo úředně zastaveno jakékoli politické uvolňování. Vedení KSČ se opět zmocnilo očí vlny nad veřejným životem. Konference byla frontální srážkou stalinských a liberalisáčnických sil. Zvítězil stalinismus.

Poznaňská revolta z konce června jen režimu potvrdila, že jednal v pravý čas. Nebezpečí povstání v politicky uvolněném ovzduší přimělo proto režim k zosíření bezpečnostních opatření. Podle přírodních zpráv z Československa byly v po-

sledních červnových dnech hlídány ozbrojenými strážemi budovy ministerstev, sekretariát KSČ, důležité veřejné budovy, nádraží a viadukty. Pohraniční strážě podél celé československo-polské hranice byly zesíleny, došlo k silné koncentraci vojenských útvarů na Ostravsku. Ministerstvo vnitra vydalo nařízení, aby podniky provedly očistu svých závodních milic, aby se milicionářům zlepšily pracovní podmínky a zvýšily platy, tedy jejich loyaltitu. V tomto ovzduší režimní připravenosti vstupovala republika do říjnových dnů; tam můžeme události sledovat již podle kalendáře.

16. říjen

Ještě před srážkou Gomuľky s Chruščovem, tedy před vzpourou Polska proti

Kremľu je vyhlášena pohotovost pro policejní útvary na Ostravsku. Příslušníci Veřejné bezpečnosti jsou telegraficky odvoláváni z dovolené.

18. říjen

Druhý ročník základní vojenské služby na Ostravsku není demobilisován; prodlužuje se mu vojenská povinnost (k demobilisaci došlo až v prosinci).

19. říjen

Režimní tisk uvaluje naprostou censuru na polské události. Noviny nemají jedinou zprávu o tom, co se děje v Polsku. Varšavský rozhlas je v Československu rušen. Polské noviny v Československu jsou staženy z oběhu. Podél polské hranice jsou opět zosířována bezpečnostní opatření.

20. říjen

— Rudé právo má zastrčenou, 15tírádkovou zprávu o tom, že ve Varšavě probíhá zasedání plena Komunistické strany. Bezbarvá informace; více místa je věnováno procesu proti poznaňským revolucionářům, desítkrát tolik místa pak referátu o sjezdu francouzských komunistů. Na Slovensku, zejména v tatranské oblasti, je nařízeno odevzdávat všechny střelné zbraně včetně loveckých pušek.

21. říjen

Československý tisk přináší jedinou zprávu o Polsku — přetisk sovětské agentury TASS. Totální censura o polských událostech trvá, obyvatelstvo z domácích pramenů vůbec neví, že se v Polsku něco děje. Do Prahy přijíždí rozsáhlá sovětská delegace — složená z tajemníka ústředního výboru KSSS a krajských "odborníků". Ti se rozjídají do krajů republiky a na velké závody. Jde zřejmě o odborníky v potlačování místních nepokojů.

22. říjen

Tisk opět přináší jen suchou, neříkající zprávu o zasedání polské komunistické strany. Bezpečnostní přípravy režimu po celé republice pokračují.

23. říjen

Zatím co v Polsku vrcholí vzpoura proti Kremľu, Rudé právo celé věci věnuje jen 29 řádek zprávičky na 4. straně. Referát vzbuzuje dojem, že vše je v nejlepší pořádku.

24. říjen

V Polsku vyhrává Gomulka, začínají nepokoje v Budapešti. Československý tisk však mlčí, přetiskuje jenom varšavskou Trybunu Ludu s útoky proti Eisenhowerovi a Adenauerovi a pasáže, v nichž se praví, že "úhelným kamenem polské politiky je spojenectví se Sovětským svazem". Úvodník Rudého práva říká nonchalantně, že "u nás jsou poměry jiné" než u sousedů, "my máme blahobyt", a hlavně — "Rudá armáda stojí za námi". Ministerstvo vnitra zřejmě potají vydává mobilizační rozkaz pro různé ozbrojené útvary.

Svědek pohnutých dnů v Československu: "Již v posledních dnech měsíce října, ještě před osmadvacátým, objevily se ve všech větších městech ČSR na ulicích hlídky, pozůstávající z členů různých komunistických branných organizací, dělnických milionářů a členů pomocné stráže veřejné bezpečnosti . . . Současně probíhaly zatýkačí akce, postihující především řady bývalých nekomunistických politických funkcionářů, a v Bratislavě a krajích jižního Slovenska současně celé řady příslušníků maďarské národnostní menšiny . . . Byla značně zostřena bezpečnostní opatření v blízkosti pohraničních pásem, a to právě v severních pohraničních historických zemích proti Polsku a všude tam, kde jsou vojenské objekty. Bylo možno pozorovat zvláště hlídky bezpečnostních orgánů i v blízkosti všech nádraží, železničních a autobusových dělen a garáží, železničních i silničních mostů."

25. říjen

Kusé zpravodajství čs. tisku přináší Cyrankiewiczovu řeč, ve které oslavuje SSSR, současně s dílčími referáty o "potlačování nepokojů v Budapešti". V Praze, Plzni, Ostravě, Brně, Liberci, Děčíně, Bratislavě (a pravděpodobně i jiných městech) vycházejí policejní jednotky se samopaly do ulic.

27. říjen

Policejní razie v Praze. Osmičlenná skupina zatčena pro "připravování demonstrací na Václavském náměstí o 28. října" (později odsouzena k 1-7 letům žaláři). Závodní milice mobilisují. Režimní tisk opět zdůrazňuje, že "Rudá

armáda stojí za námi". Dodatečně přináší Rudé právo tento dopis: "V sobotu 27. října jsem dostala smutnou zprávu, že můj muž, nadporučík Vnitřní stráže Jiří Otomanský zahynul tragickou smrtí ve dnech pohnutých událostí v Maďarsku při ochraně čs. hranic."

28. říjen

Patroly Lidových milicí, ozbrojené samopaly, hlídkují po Praze a střeží závody. Vysřídávají policejní jednotky.

29. říjen

Někdy kolem tohoto data dochází k částečné vojenské mobilisaci. V Praze (podle detailních zpráv) jsou voláni do zbraně jen osvědčení a spolehliví komunisté, převážně funkcionáři, členové kádrových komisí, muži od 25-35 let. Jsou povolováni individuálně. Nicméně během několika hodin se v Praze ví, že režim mobilisuje. Branci jsou odvázeni na Slovensko. Po hlavních cestách plynou dlouhé kolony vojenských a civilních vozidel k maďarským hranicím. Vedoucí úlohu mají vojáci, kteří se osvědčili v dřívějších akcích, na příklad příslušníci čs. vojenských "neutrálních" jednotek v Koreji.

30. říjen

Paucéřové jednotky a dělostřelectvo zapечатí československo-maďarské hranice. Útvary jsou v naprosté bojové připravenosti; dochází k dalším přestřelkám s revolucionáři.

31. říjen

První zprávy čs. tisku připouštějí, že maďarský režim padá. Současně však oznamují, že "kdykoli se obrátíme na naše sovětské bratry, vždy nacházíme porozumění a podporu". Československo je již v naprostém sevíření režimních ozbrojených sil: vojenských jednotek, policejních jednotek, Vnitřní stráže, Lidových milicí, Pohraniční stráže. V ulicích měst, u nádraží, garáží, mostů, viaduktů, pošt, veřejných budov atd. patroliují ozbrojené stráže. Rudá armáda na hranici.

Listopad

Potímaní deportace nespolehlivých občanů maďarské národnosti do vnitrozemí Moravy a Čech. Maďarští studenti na čs. univerzitách, kteří sympatizují s revolucí, jsou zatýkáni. Od 3.-10. listopadu v Praze, Plzni, Ostravě a Brně (pokud víme) policie "preventivně" zatýká býva-

lé funkcionáře nekomunistických politických stran. Ze severních Čech jsou také hlášeny domovní prohlídky.

K této skutečností třeba přičíst ještě to, že po celou dobu velí režim v pravém slova smyslu drtivou propagační palbu na obyvatelstvo jak vyhrůžkami, tak i falešné zabarvenými zprávami o tom, co se děje za hranicemi. Víme, že v řadě závodů šli naši dělníci do stávky ze solidarity s maďarskými revolucionáři, že na četných místech vypukly nepokoje. Ale vcelku — máme-li na mysli, že režim zmobilisoval ještě dřív než byla příležitost "něco udělat" — jak si měl náš "národní charakter" počínat?

SLOVENSKÝ INTERNACIONALISMUS Ve dnech 16., 17. a 18. května se v Bratislavě konal mimořádný sjezd Komunistické strany Slovenska. Když tak přehlížíme průběh jednání, jedno vyniká: že sjezd nebyl tím, čím měl být podle toho, co mu předcházelo. Místo řešení otázek slovenského separatismu se hlubilo proti separatismu Jugoslaviie; místo řešení otázek nacionalismu slovenských komunistů se otočilo proti národnímu komunismu Jugoslaviie. Místo vnitřních slovenských problémů se diskutovalo o proletářském internacionalismu pod vedením Moskvy a provolávala se sláva KSČ. Zatím co "Slovák" Bačilek mentoval své poddané, že zaostávají za Čechy, Václav Kopecký po dobrou půlhodinu přednášel sjezdu o "falešné koncepci čechoslovakismu", kterou rodná strana odmítá. Zkrátka, sjezd byl přebit dialektikou, to jest rozporný. A na nich nejpozornější bylo to, jak důsledně byly Prahou potlačeny vnitrostraničké boláky, aby režim mohl vrhnout svou zdánlivě konsolidovanou moc na podporu Kremle proti Titovi. Nyní tedy alespoň víme, co lze očekávat od červnového sjezdu KSČ.

"Je pochopitelné, že jsme museli prožítvat trpké zklamání při pohledu na úlohu, kterou za události v roce 1956 sehráli někteří spisovatelé v Maďarsku, v Polsku . . . U nás byl k tomu náhledem II. sjezdu svazu československých spisovatelů. Že u nás zůstalo jen při náhledu, bylo zásluhou . . . celostátní konference KSČ v červnu 1956, která vyhlásila nejostřejší boj proti všem pokusům o oslabování zásad marxismu-leninismu, všem revisionistickým a oportunistickým tendencím." — Václav Kopecký 16. května 1958.

člověk se může na čas stát páнем doby, v níž zlo je na denním pořádku. "Boj je jen jedna stránka života. A přece přichází čas, kdy boj se stává příkazem doly, jakoby nic jiného nemělo v životě smysl. . . . Člověk bojuje za svatou věc a po cestě páli a pustoší. Z života nemá nic než bídu, bolest a smrt, v myšlenkách však se dostává daleko. . . . Nezanedbá nikdy svět takový, jak jej našel. Vyrostl v něm a pomáhal jej měnit. Sám se při tom změnil. Člověk žije ve světě neustálé změny."

Na mnoha místech proniká v knize za své mládí, často až do dnešní doby. Popisuje náhodné setkání s ženou, blízkým druhem z mládí, kterou neviděl pětadvacet let. On už byl veličán strany a státu, ona jen trpěnou příživnicí nového společenského řádu, protože se do něho činně nikdy nezapočila. Ztratila muže a děti ve válce. "Revoluce jí vzala vše", píše Djilas o tomto setkání. "Muž dala všecko, nikoliv však idealistickou náplň, kterou jsem od ní očekával. Ona si už zvykla na neštěstí, jež jí postihlo; já jsem teprve nyní začal cítit vnitřní nepokoj a lítost."

Pomíjivost světské slávy vykresluje nejlépe tímto popisem domku, v němž bydlil jako středoškolač. "Tady jsem ztrávil pět let svého školení v Berane, nejprve se svým starším bratrem, později s mladším. Úřady si pospíšily, aby krátce po druhé světové válce zasadily do stěny domku mramorovou pamětní desku. Bylo to zrovna tak nesmyslné, jako

když desku před nedávnm strhly. V mé paměti zůstává tato chudá chyše drahou a krásnou. Tam jsem prožíval své mládí, četl první básně, prodělal úpravy první lásky, uskutečnil své první sny a snil o velké budoucnosti."

Ne, Djilasovi opravdu nejde o pamětní desky. Skutečně věří ve staré pravdy, které zde opakuje: je odvážný ten, kdo říká pravdu; nelze se ohlívat u dvou ohničků; nemožno vzdát se přesvědčení pro potřeby denního života. V úsích průměrného občana západních demokracií znějí otrepaně, skoro jako kýč, protože jim navykl jako ročním dobám. Řekne si: Djilas je pozér. Není to však chlubivost nafoukance, ani póza herce. Sám zaplatil daň, již jeho doba vyžaduje na těch, kdo věří v staré pravdy.

V posledních kapitolách knihy, kde píše o prvních letech karadžoržovské dynastie ve sjednocené Jugoslavii, snaží se Djilas ukázat na nevyhnutelnost komunismu, jakoby to byl očistec, kterým jeho lid musí projít. Stránky knihy jsou potřísněny krví: partyzánský, dávno před komunismem, bylo životem této země, také krevní msta a palčivé výpravy bez konce mezi mohamedány a křesťany. Národ byl jednotný, dokud bojoval proti Turkům nebo Rakušánům. Po první světové válce komunismus vnáší první rozkol: bratr začne nenávidět bratra, rodina rodinu.

"Dosed byly sváry mezi rody a kmeny, mezi národy, mezi náboženskými směry. Tento nový svár byl podobný, avšak

přirostřený: vnašel nenávisť a rozkol mezi bratry, krevní mstu mezi příslušníky stejné víry a stejného jazyka. Bylo to strašlivé a konečné, až do smrti, jako kdysi mezi Černohorci a Turky. Tak to musí být."

"Tak to musí být." Zas ten tón nevyhnutelnosti, téměř osudovosti, jakoby chtěl říci, že v tom čase a za těch podmínek opravdu nebylo jiné cesty. V Djilasově rodině bylo sedm dětí; všech sedm bylo komunisty. Oba jeho bratři, starší Aleksa i mladší Milivoje, zahynuli za partyzánské války: jeden byl popraven nacisty, druhý padl v boji. Jiné rodiny komunismus rozvrátil, Djilasovu vzácně stmelil. To ještě byl komunismus zakázaným ovocem, nikoli povinnou četbou, a platilo, co Djilas říká na jiném místě: "Rodiny, podobně jako národy, jsou jednotnější, když je k jednotě nikdo nenutí."

"Kdykoli někdo přišel do styku s naší rodinou, jakkoli nám byl blízký, zůstal vždy mimo náš uzavřený kruh, kterým nebylo možno proniknout. Měli jsme v tom kruhu své žerty, své nápady, hry i svůj strach, vše naprosto nesrozumitelné ostatním. . . . Patrně je to tak všude, kde se lidé vzájemně milují a uzavrou se ve svůj svět, který jim se zdá nejlepším, jiným nesहितelným. Bratři už nejsou, štěstým kruh se rozpadl a druží už se nemusí cítit nevtápnými. Na jednom poli života zbylo jen strniště, druhé ještě neraší. Zavládlo ticho."

ho ohně nebo ve vedlejší místnosti. Starí odejdou. Kdo uslyší goslarův popěvek?

Dobrá básně přetrvává věky, jako mnoho jiného, co se člověku podaří práci vyrvat věčnosti. Člověk, nejkrásnější ze všech básní, odejde v chvatu a je zapomenut. Svou poslední básně však ještě nezapěl.

— —

V horách každý najde něco pro sebe: mladý jas a hru, starý přínosť a sebekázeň. Na horách žal je bolestnější a radost jásavější, myšlenky hlubší a žertování nevinnější. I dobytek na horách hned oživne, daří se mu v jejich svěžesti.

Za jasných večerů vzplanul uprosřed pastviny obrovský oheň a kolem se vzedne zpěv a zřetěl tanec. Oheň nezahál jen zimou; vyznačuje radost a světlo, probouzí spící stráně a vrcholy, spájí hochy a dívky v jejich bláznivě veselém tanci. V těchto tancích a písničkách je něco nepotlačitelné divokého. Jen neviditelná a nepostizitelná hranice je odděluje od pravěkého divoštství a udržuje v mezích lidské důstojnosti. Ustane zpěv a tanec a se všech stran zazní výskot, znamení k divoké hově, myšlenky hochů za děvčaty vysoko do stínů hory. Za tmy jsou

dívky ještě nepřístupnější než za tance: lidový mrav dovoluje žert a tanec na veřejnosti, příkazuje však ctnost a nepřístupnost o samotě.

Jen vlody, sedící před svými chýšemi a naslouchající v rozzechvění tanci a písni, vklouznou tíše do postele ke svým dětem, sražený návalem prázdnoty a hořkosti. Divoké pohyby stínů na nekonečné obloze ulehno a v mžiku ustane vírava táboráku. Jejich sevřená srdce však tlukou hlasitě proti tvrdé matraci, touhy víří hlavou a pak dohoří a uhasí jedna druhou. Za chvíli se rozední. První zakokrhání přinese nový klid, úkoly nového dne.

— —

Procházkou po horách bez cíle mi navzdý zůstanou vzpomínkou neposkvřené krásy. Hory přivínou člověka k sobě, k obloze, zjeví člověka člověku. Snažení a hoj v lidech krystalisuje v něco čistšího, nepotřísněného každodenní starostí a potřebami. Je to hoj mezi světlem a tmou. Jen na horách jsou noci tak nekonečně tmavé, jen na horách rána tak zářící. Boj se mění v nebeský mír, vše je v souladu, nic se nehybe. Vše se nám jeví jednodušší a jasnější.

Smrt je dalším motivem nevyhnutelnosti, který se vine celou stavbou knihy, většinou strašlivá a náslinná, často zbytečná. Píše-li Djilas o některém příteli z dětství, končí obvykle jeho smrtí na bojišti či popravišti, ve vězeňské cele, protože byl komunista, jiný zas Četník a třetí zas stranil Moskvě, když se Tito rozešel s Kominformou. V této zemi bez spravedlnosti mohl každý volit jednu z mnoha cest a na každé číhala smrt.

"Soudruzi už všichni odešli. Někteří zemřeli, jiní byli zabiti, ostatní zmizeli ve věru života. S některými jsem se rozešel už dávno, s jinými docela nedávno: zvolil jsem cestu, která nebyla jejich."

Djilasova cesta nevyhnutelnosti neskon-

čila komunismem: rozchod s ním byl stejně nevyhnutelný, a v tom je jeho politický význam. Nás však dnes, po přečtení této knihy, snad ještě více zajímá Djilasova budoucnost literární. Země bez spravedlnosti je prvním dilem třísvazkového životopisu. Není známo, zda další dva díly už napsal nebo píše. Zanedlouho však se staneme svědky zajímavého literárně-politického pokusu. Ředitel nakladatelství, v němž *Země bez spravedlnosti* vyšla, Viliam Jovanovič, sám potomek staré černohorské rodiny, se chystá na podzim jet do Jugoslavie, aby pátral po dalších dvou dílech. Literární kritik *New York Times* si troufal předpovědět, že Djilasovo dílo, bude-li dokončeno, se může stát jedním z největších životopisů naší doby.

Česká hudba: FIRKUŠNÝ

Od triumfálního koncertu Rudolfa Fírkušného v Carnegie Hall v Novém Yorku uplynulo již dosti času. Vracíme se k němu záměrně: málo nadšených posluchačů si totiž tehdy uvědomilo, do jak odvážné hry se Fírkušný pustil, když si na pořad celovečerního solového koncertu dal skladby Janáčkovy a Smetanovy tance. Úspěchu u publika i kritiky mohl dosáhnout mnohem levněji a s menším rizikem: mohl hrát třebaš celý večer Chopina či Debussyho — jak je nastudoval po gramofonovou desku. Obecenstvo si přijde "na své" a kritik nemusí nic nového studovat. Rudolf Fírkušný se rozhodl jít cestou nevyšlapanou. Vyhral ovšem na celé čáře — v Carnegie Hall i den po té na stránkách newyorských novin.

Na tomto koncertu vznikla myšlenka rozhovoru s Fírkušným. Věru, není snadné zachytit a upoutat umělce tak rozběhaného a stěhovavého. Od té doby, co se podle souhlasného názoru kritiky Fírkušný povýšil na nejvyšší z příček uměleckého žebříku, mívá do roka osmdesát až sto koncertů — ve Spojen-

ných státech, v Kanadě, v Jižní Americe, Evropě. Necvičí-li právě a nestuduje-li u klavíru, sedí v letadle, vlaku či hotelové lobby. A nadto je Rudolf Fírkušný z kategorie lidí neshdlných. Půvabný společník, zábavný vypravěč, jemný debatér o umění — pokud nedojde na něho samého. O sobě hovoří nerad, velmi nerad.

Nuže, položili jsme Fírkušnému několik otázek, které jsme považovali pro českého umělce v cizině za podstatné, a zde je záznam rozhovoru:

"Vy jste, mistře, už nějakých dvacet let v cizině. Jistěže na Vás měla Amerika velký vliv. Mohl byste nám říci, v čem byl tento vliv největší?"

Fírkušný: "Každé nové prostředí má na umělce určitý vliv. Někdy negativní, ale častěji pozitivní. — Amerika na mě měla vliv v tom směru, že jsem se najednou dostal na světové "podium" a začal se měřit se světovou konkurencí. To je zdravá škola pro každého umělce a do jisté míry mu to pomáhá, aby našel svůj osobitý styl a své umělecké poslání. Také je to veli-

ká příležitost slyšet téměř všechny umělce tak zvané "první kategorie"; to přináší mnoho zajímavého i poučného."

"Jakým způsobem sladíte tyto cizí prvky s osobností českého umělce?"

Fírkušný: "Myslím, že pro českého umělce není nutné cizí prvky sladit s jeho osobností. My ovšem musíme zůstat tím, čím jsme, a reprezentovat tak naši vlastní kulturu. Ale můžeme být přitom světovými, v tom smyslu, jak to viděl T. G. Masaryk, Jan Masaryk, Karel Capek nebo v minulých letech taková Emma Destinová a Jan Kubelík."

"Při interpretacím umění — řečneme na rozdíl od skladatelovy tvůrčí činnosti — nakonec tlumočíme nejružnější hudební školy a žánry. V čem byste řekl, mistře, že je Vaše typičnost českého umělce?"

Fírkušný: "Opsal bych to taktó. Český národ měl vždycky bohatou hudební tradici. A ráznou emigrací ji přenesl i do jiných zemí. Jak se říká, jsme "národ muzikantů", a to samo už do jisté míry určuje náš postoj k hudebně všech stylů. To neznamená, že je zdoláme všechny stoprocentně, ale ono zdravé jádro v nás je a tím je také náš postoj k hudebně zdravý a upřímný. Francouzové mají, řečneme, učitou rafinovanost (v nejlepším slova smyslu), Němci určitou intelektuálnitu, Američané rozenou snadnost a nekomplikovanost, téměř dětskou (také v nejlepším slova smyslu). — My máme, myslím, prostý postoj dobrého českého muzikanta a podle naší tradice vrozenou hudebnost a lásku k hudebně."

"Za své umělecké kariéry jste absolvoval již tisíce koncertů. Když se díváte zpět, jaký podíl měla v programech těchto koncertů česká hudba?"

Fírkušný: "Devadesát procent mých koncertů mělo vždy na pořadu českou hudbu. Tech zbývajících deset

procent zahrnuje koncerty s orchestry, kde ovšem výběr z českou hudební literatury je omezený."

"Jaké máte zkušenosti s poměrem světového obecenstva k české hudbě?"

Firkušný: "Světové publikum reaguje vždycky dobře na českou hudbu, ale její opravdový význam pro vývoj hudby není podle mého názoru ještě všeobecně doceněn a podle toho klasifikován. Vínou na tom nese také často velmi povrchní a neinformované pojednání v heslech různých jinojazyčných lexikonů a slovníků. Velký kus práce na tomto poli udělal dr. Vladimír Helfert, ale svět ještě plně neocenil jeho přínos světové hudební vědě."

"Co jste zatím nahrál z české hudby na gramofonové desky?"

Firkušný: "Zatím mám na deskách nahráno: Dvořák: Klavírní koncert, Smetana: České tance (souborně), Janáček: Klavírní tvorba (rovněž souborně) a Concertino. Také Smetanovo Klavírní trio, ale ta deska již není v oběhu."

"Jaký ohlas mají Smetanovy České tance? Kritika ve zdejších novinách je přivítala v superlativech, jak se k nim starí veřejnost?"

Firkušný: "České tance jednotlivé mají vždycky velký ohlas. Jako celek ani tolik ne. To se nevztahuje na gramofonovou desku, nýbrž na koncertní provedení. Je to něco obdobného jako Má vlast. My se na to snad díváme trochu patrioticky, trochu i sentimentálně a proto asi na tuto otázku může spíše odpovědět někdo více neustranný než jsem já."

"Nač ze svých uměleckých zkušeností vzpomínáte nejraději?"

Firkušný: "Jsou to především různé setkání s velkými lidmi ve všech povoláních, s nimiž jsem se na svých četných cestách střel. Pak vzpomínám rád na každý koncert v Československu a na všechny významné umělecké ka-

riéry — na debut v New Yorku, první turné po Jižní Americe, moje vystoupení s dirigenty jako Klemperer, Bruno Walter, Kleiber, Fritz Busch, Koussewitzky, Szell, Munch, Ormandy — last but not least, jak říkají — Talich a Rafael Kubelík, když jmenuji jen několik z pestré řady výborných muzikantů a spřízněných duší."

Tolik Firkušný. Z rozhovoru s ním jsme se pak ještě dověděli, že letos bude mimořádně dlouho v Evropě: od konce dubna do poloviny října, že bude koncertovat skorem ve všech svobodných zemích Evro-

py a za krátkých prázdnin chce studovat nové skladby. V Londýně bude nahrávat na gramofonovou desku s královskou filharmonii Brahmsův druhý klavírní koncert (První nahrál v Pittsburghu) — pravděpodobně již naposledy bez Rafaela Kubelíka. Aspoň pokud jde o nahrávání v Evropě. Spřávnou shodou okolností mají totiž nyní Rafael Kubelík i Rudolf Firkušný smlouvu se stejnou společností pro výrobu gramofonových desek a chtějí spolu nahrát v nejbližší době jednak Dvořákův Klavírní koncert, jednak dva klavírní koncerty od Bohuslava Martiná.

Slovenská věda: MAMATEY

Viktor S. Mamatey je profesorem novověkých dějin na státní universitě Floridy. Nedávno vzbudil velkou pozornost vědeckých kruhů svou obsírnou historickou studií o "Spojených státech a středovýchodní Evropě v letech 1914-1918." Kniha pojednává o politice presidenta Wilsona vůči střední Evropě zvláště s hlediska vzniku Československa.

"Co vás, pane profesore, vedlo k zpracování tohoto tematu?"

"Můj záujem o túto tému bol, povedal by som, rodinný. Mój otec, Albert Mamatey, rodák z Turca na Slovensku — od deväťdesiatych rokov usadený v Amerike — bol účastníkom prvého československého zahraničného odboja. Bol jedným z podpisovateľov prehlásenia Českého komitétu zahraničného v Paríži roku 1915, ako aj československej Dohody pittsburghskej roku 1918."

"Byl to tedy zejména vliv rodinného prostředí, jenž vás vzbudil zájem?"

"Ano. Už ako chlapec počul som často o udalostiach prevej svetovej vojny, o vzniku Československa a o vlive Ameriky na tieto udalosti. Bolo to však až po druhej svetovej vojne, keď som sa dostal ako americký vojak na parížsku Sorbonu, že som sa pribral túto problematiku vedecky preštudovať."

"Z jakých pramenů jste čerpal informace?"

"No, z československej strany našiel som o probléme Ameriky a vzniku Československa obsažný historický materiál. Bol to predovšetkým pamäti prezidenta Masaryka ako aj iných účastníkov odboja v Amerike — Karla Perglera, Jaroslava Čiśa a Vojtu Beneša."

"Jak se vám jevila otázka s hlediska amerických pramenů?"

"Predovšetkým treba povedať, že Wilson sám žiaľ toho, nezanechal žiadne pamäti. Pozdejšie som zistil, že ani žiadny súkromý denník. Jestuujú, pravda, početné životopisy Wilsona, ale v tých je jeho zahraničná politika len zlozkovite zpracovaná a o jeho vzťahu k problematike strednej a východnej Európy — až na niektoré všeobecnosti — nie je vôbec nič. Podobne bolo tiež s pamäťami jeho spolupracovníkov. Wilsonov minister zahraničia, Robert Lansing, zomrel pr, než dokončil svoje pamäti, a

Wilsonov dôverný poradca, plukovník House, sa o problémy strednej a východnej Európy vôbec nezaujímal."

"Jak jste tedy řešil tento problém nedostatku amerických politických pramenů?"

"Rozhodol som sa ísť do archívov a celú vec na základe pôvodných dokumentov preštudovať."

"To myslíte státné dokumenty, diplomatické depeše a podobný materiál?"

"Áno. Archívy prezidenta Wilsona sú uložené v knižnici Kongresu a archív plukovníka House v knižnici university Yale. Spisy ministerstva zahraničia z doby prvej svetovej vojny sú uložené v americkom národnom archíve vo Washingtone."

"Všechny tyto prameny jsou přístupny?"

"Áno, všetky tieto zbierky dokumentov sú plne prístupné serióznym vedcom."

"To ovšem muselo být ohromné množství materiálu."

"Sám som nemal pochopu o šírke úkolu, ktorý som si uložil. Myslel som, že badanie mi vezme pár mesiacov a zpracovanie ďalších pár mesiacov. V skutočnosti mi to vzalo desať rokov. V knižniciach a archívoch v Paríži, v Prahe a v Amerike prelistoval som tisíce zaprášených a zažklých už dokumentov a popísal som tisíce listov papiera poznámkami. Bolo treba prezrieť mnohé noviny a časopisy, a preštudovať širokú historickú literatúru o prvej svetovej vojne."

"Jakou literaturu máte na mysli?"

"No — skoro som poznal, že americká vláda nemala voči Českoslovákom zvláštnu politiku, ale že voči nim a Juhošľovanom mala jednotnú politiku. Videl som tiež, že juhošľovanská otázka súvisela tesne s talianskou a rumunskou, pre-

tože nároky Juhošľovanov sa križili s nárokmi Talianska v Dalmácii a Istrii a s nárokmi Rumunska v Banáte. Rozhodol som sa preto preštudovať aj vzťah americkej vlády k týmto otázkam."

"To jste se v podstatě zabýval celou šířkou problematiky první světové války?"

"Treba wiesť ešte to, že tvrdenie československých komunistických historikov, že "bez veľkej októbrovej socialistickej revolúcie by Československa nebolo", mňa viedlo k preštudovaniu vzťahu Ruska — jak cárskeho tak i bolševického — ku hnutiu stredoeurópskych národov za samostatnosť."

"Studoval jste všechny tyto dokumenty v originále?"

"Bolo treba naučiť sa čítať niekoľko nových jazykov. Čítať v hlavných západných jazykoch a po rusky som už vedel, ale musel som sa naučiť čítať tiež po taliansky rumunsky a po srbo-chorvatsky."

"Jak se vám jevil celkový obraz otázky během studia?"

"Zpočiatku mi pohmátky americkej politiky boli nezrozumiteľnými. Postupne však, najdúč kus informácie tu a kus tam, obraz Wilsonovej politiky voči strednej a východnej Európe začal nadobúdať zrozumiteľnú formu."

"K jakým závěrám jste došel — lze-li to nějak v zkratce vyjádřit?"

"No, čo sú teda závery: Wilson nebol celkom tým nadľudským mesiacom, ako ho staršia literatúra často predstavovala, ale ani tým imperialistickým spiklencom, ako ho novšia, komunistická literatúra predstavuje. Wilson bol ľudským, ale pragmatickým politikom, ktorý sa snažil zaistiť spravodlivý a trvalý mier, pokiaľ mu to daná politická situácia a stav americkej verejnej mienky dovolili."

"To máte na mysli tlak toho, čemu se říká public opinion?"

"Však víete, že americká vláda musí mať stále na mysli stav verejnej mienky a nemôže prijať záväzky, s ktorými značná časť nesuslaha. Dobrý príklad je osud versaillskej zmluvy, ktorú Wilson podpísal, ale americký senát odmietol ratifikovať."

"Jak se toto veřejné mínění stavělo k československé věci?"

"Na počiatku svetovej vojny americká verejná mienka nevedela o Čechoch a Slovákov a o rakúskych Slovanoch vôbec doslovne nič a Wilson len veľmi málo. Preto Wilson zpočiatku nepodporoval nároky rakúskych Slovanov na nezávislosť. Aj vo svojom známom 14-bodovom programe z januára 1918 žiadal len autonómiu rakúskych národov, ale nie ich samostatnosť. Keď si však americké verejné mienenie, vďaka činnosti Masarykovej a iných zahraničných odbojových činiteľov československých, juhošľovanských, rumunských a poľských, ako aj činnosti čs. légii uviedlo do skutočného stavu vecí, nástojilo bezvýhradne na samostatnosti rakúskych Slovanov a porobených národov vôbec. Wilson dal inštrukcie ministrovi zahraničia, Lansingovi, v tomto zmysle 10. mája 1918, jeden deň po príchode Masaryka do Washingtonu."

"Ještě jednu otázku, pane profesore: zmínil jste se o studiu vlivu bolševické revoluce na československou samostatnost. K jakému závěru jste zde došel?"

"Že ruská revolúcia prospela k vnútornému rozkladu rakúskej ríše, je nesporným, ale prispeli k tomu tiež Wilsonove heslá o demokracii a sebeurčovaní práve národov. Na druhej strane je veľmi pochybným, že by sa Rakúsko bolo zhrútilo, keby jeho protektor — Nemecko — bolo vyhralo vojnu. Nemecko vojensky porazili západní spojenci. Wilsonovská Amerika prispela rozhodne k spojeneckému víťazstvu, ale bolševické Rusko nie."

S TOU FRANCÍÍ Slavný britský karikaturista David Low kdysi uprostřed nejtuší stalinské studené války uveřejnil kresbu, jejíž legenda byla asi tato: "S tou Amerikou je k nevydržení . . . ale hrůzo hrůzoucí, co bychom si počali bez ní?" Připomínáme si ji dnes, kdy vrcholí var ve Francii. Stalo se zvykem nadávat na Francii a slabiny jejího parlamentního zřízení. Dnes, kdy Francie je ohrožena, a nevíme, jakou se dá cestou, vidíme, jak je nám drahá a potřebná. Vzpouza armády proti parlamentu a její volání po generálu de Gaullovi se šíří z Alžírů na Korsiku a rovníkové kolonie Francie, Lotrinský dvojitý kříž, symbol dnešního gaullického povstání, se znovu objevuje na francouzské obloze ve demostativních přeletech formací tryskových letadel. Pro mnohé Francouze je symbolem poslední záchrany před výprodejem slavné koloniální říše nacionalismu Arabů. Pro mnohé jiné je zase předtuchou rozkolu, dokonce občanské války, jistě pak zániku čtvrté republiky. Jde o dvě hlavní věci: Zda Alžír bude zachován Francií — aspoň na rok, na dva — či zda se svolením Paříže půjde cestou Tunisu a Maroka. A zda konečně se uskuteční ústavní reforma Francie, která by sestříbila křídla parlamentu, dala větší pravomoc vládě a odstranila politické krize každých šest měsíců, či ještě častěji. Je velmi těžko si představit, že de Gaulle nebo kdokoli jiný ve Francii může ještě dnes zastavit historický proces postupného osvození národů Afriky. Je pravděpodobnější, že takový pokus povede jen k tomu, že Tunis a Maroko — dnes nominálně sympatisující se západem — a osamostatněný Alžír — jako Nasserův Egypt a Sukarnova Indonésie se stanou nejzatvrzejšími nepřáteli západu. S ústavní reformou by de Gaulle už mohl mít víc úspěchu, předpokládáme-li, že mu dočasná sláva nestoupne do hlavy a jeho vláda se nezvrhne v diktaturu armády. Fronta západu ve studené válce by tím byla oslabena, ne-li dokonce ohromena. Známe dobře de Gaulloyv kritické názory na Severoatlantické obranné společenství a jeho plány pokusit se udelat z Francie jakousi třetí sílu mezi oběma tábory studené války. Na druhé straně vzpouza armády ve Francii, pokud nepovede dál, je snad přesné to, čeho bylo zapotřebí, aby národ a jeho vedoucí politikové se konečně probudili ze sna o reformách a začali je opravdu dělat. Pochybnost o užitečnosti tako-

vého Francie jako člena Severoatlantického společenství je nejlépe doložena skutečností, že jednotky francouzského lodstva musely být odvolány z manévrů ve východním Středomoří, protože byla ohlava, aby se nepřidaly k stoupencům de Gaulle v Alžírů. Pověděli de Gaullov tah k tomu, že Francie si skutečně dá svůj dům do pořádku, budeme mu jednou vděční.

S AMERIKOU Místopresident Nixon se vracel z cesty po Jižní Americe poplíván a pokořen, v Libanonu a v Alžírů vzplanuly knihovny americké informační služby, v Burmě pochodovaly davy na americké vyslanectví a švalvy proti americké hospodářské pomoci jakožto nástroji vměšování do vnitřních záležitostí svrchovaných národů. Byl to den, kdy se zdálo, že zaslepenost navedených nezná mezi, že Amerika nemá na světě přítele. Byl to týden, kdy Spojené státy — jako Velká Británie předtím — splácely těžkou daň ze svého vedoucího moceenského postavení. Na rozdíl od Angličanů, kteří podobnou nepřiznání vždy snášeli s filosofickým klidem, v Americe vyvolaly tyto události vlnu kritiky a sebezpytování. Bylo by snadné říci, že ve všech projevech zástě proti Americe měl prsty komunismus. Nixon přijel do Jižní Ameriky v době, kdy její jednotlivé národy se cítily Amerikou hospodářsky zrazeny. Dovozní cla na jihoamerickou měď či naftu byla poslední kapkou vody na mlýn starých a často oprávněných stížností na nesousedské počínání Washingtonu. V Libanonu bylo vypálení americké čítrny jen povrchním projevem daleko závažnějšího plánu připojit zemí násilím k roustoucímu panství Nasserovy Spojené arabské republiky. Zatím Nasser sám v Moskvě utužoval své spojení s komunistickým blokem. Na jedné straně se zavazoval, že se nebudě vměšovat do záležitostí jiných arabských zemí, na druhé straně jeho rozhlas v Káhiře a Damašku nepokrytě vyzýval Libanonce k tomu, aby svrhli parlamentní vládu presidenta Chamouna. Nebylo to nepodobné loňskému pokusu o převrat v Jordánu a káhiřskému štvání proti Saudské Arabii. Libanon si zjednal pořádek sám a jen zaslepenec by mohl považovat zášilkou ručnic a slizotvorného plynu za něco víc než symbol americké pomoci. Podobně jako ve Francii, situace v Libanonu zůstává ve varu a je otázkou — možná jen otázkou času — zda se Nasserovi další pokus nepodaří. Nevěříme, že v tomto přípa-

dě jde o stejnou zákonitost nacionalismu Arabů jako v Alžírů. Libanon je nezávislý a Nasser i v rouchu osvoboditele a sjednotitele může jen těžko zakrýt svou pravou úlohu útočnicka. Zde už je snadnější dokázat, že komunismus — a právě jeho československá odnož — má v tomto plánu přesně vyhraněnou úlohu. Libanonská policie zatkla belgického vyslanického přidělnice v Damašku, který převážel přes syrsko-libanonskou hranici zbraně československého původu. Při výslechu vyšlo najevo, že k podobným dodávkám používal také své osobní letadlo československé výroby.

A 5 MOSKVOU Konference na vrcholu se konečně konala. Ne s americkým prezidentem a ministerskými předsedy Británie a Francie, o níž Moskva takové měsíce usilovala. Na tu se mezitím zapomnělo. Na rudém vrcholu se sešli představitelé sovětského impéria v Evropě za asistence pozorovatelů sovětského impéria asijského — po dlouhé době však zase bez účasti Jugoslaviie. Po konferenci se každý hostující ministerský předseda a tajemník strany podepsal třikrát do knihy vázané vhodně rudou kůží. Co píšeme tyto řádky, nevíme přesně, co tento dokument vlastně je. Podle všech náznaků jde o těsnější hospodářské začlenění všech evropských satelitů do sovětské sedmiletky a do hospodářské ofensivy Moskvy proti západu. Pak — podle jedněch zpráv — nová hospodářská izolace Tita, podle jiných nová nabídka spolupráce Jugoslaviie, Den předtím, než se moskevská konference skončila, oznámil Tito úředně, že "odsunul" svou plánovanou návštěvu Varšavy, aby soudruha Gomulku zbytečně před Moskvou neuváděl do rozpaků. Gomulka ovšem v Moskvě musel tálhnout za stejný provaz. A den poté, co se moskevské porady skončily, poslal Chruščov Titovi dopis k narozeninám. V něm vyslovil ochotu pokusit se překlenout novou roztržku s Bělehradem. Je-li pravda, že v Moskvě sílí skupina novostalinistů, která Chruščovovi vytýká právě jeho cestu smíru do Bělehradu v roce 1955, a je-li pravda, že Pekin se nejnověji přiklání k novostalinistům proti Titovi, je Chruščovův nejnovější pokus o smír s Titem buď rafinovaný hlaf anebo nebezpečně vybalancovaný politický tah.

Je buď projevem toho, že Tito ve svém neutuchajícím zápolení s Moskvou zaznamenal nové vítězství, anebo lišáckou léčkou Chruščova, který je už dnes os-

taťně znám svou taktikou: získat dobrou vůli soupeře srdečným úsměvem, dokonce poniženým přiznáním chyb, vyzáduje-li to situace, a pak v nestřežených okamžicích udeřit znovu a tvrději. Jestliže platí to první, znamená to víc než jen Titův triumf. Znamená to, že Chruščov odolal novému náporu stalinistů, kteří tentokrát měli vydatnou podporu Pekinu, a prosadil — aspoň pro nejbližší budoucnost — postup mírnější než jaký bylo možno očekávat po ostré slovní potyčce mezi Bělehradem na jedné a Moskvou, Prahou a Pekingem na druhé straně.

Chruščovův dopis Titovi měl však v zápětí pokračování: Sověty vypověděly dohodu o hospodářské půjčce Jugoslavií ve výši 285 milionů dolarů, kterou měly poskytnout během příštích pěti let. V úřední mluvě byla půjčka "odložena", rozumí se však, že Jugoslavie sovětské peníze neuvidí, pokud v očích Moskvy nepřijde zase k rozumu. Je nasnadě, že toto opatření je jedním z výsledků moskevské konference komunistických pohlavářů Evropy. Je velmi neobratné: buď usvědčuje Chruščova ze lži anebo dokazuje, že jedna ruka neví, co druhá činí. Neobratné také proto, že Jugoslavií nepředělá, a ostatnímu světu — zejména těm národům, které jsou dnes ochotny přijmout sovětskou pomoc — ukazuje, že pomoc Moskvy není zadarmo.

ŠVEJK V OPEŘE II Na jaře 1952 dokončil mladý Čechoameričan Robert Kurka hrubý hudební náčrt opery na námět Haškova Švejka. Bylo mu tehdy devětadvacet let. Opera neměla libreto a některé scény byly jen nastíněny: Kurka spěchal, jako by tušil, že mu nezbyvá moc času. Dílo však leželo ladem víc než tři roky. Teprve koncem roku 1955 se seznámil s někým, kdo sdílel jeho nadšení pro Haškovu satiru a pro jejího hrdinu. Mladý American Lewis Allan napsal libreto a Kurka dokončoval orchestraci. Na sklonku minulého roku dostal příslib, že zhudebněný Švejk bude po prvé uveden v New Yorku v jarní sezoně městské opery. Kurka se nedočkal. Zemřel v prostinci po dlouhé nemoci.

New York Opera dostala svému slovu. V jarní sezoně 1958, kterou venovala výlučně dílu moderních amerických skladatelů, se dostalo Kurkovu Švejkovi čestného místa, nadšených ovací obecenstva a plného uznání vedoucích kritiků. Těžko říci přesně, který moment vyvolal tu-

to příznivou odezvu. Kurkova hudba, zahrnaná šestnáctičlennou dechovkou, se opírala o rytmus timpánů, který téměř neustále podbarvoval kousky nápěvků spíše než delší melodií. Byla to lavina geniální muziky, potřebovala však, aby ji skladatel byl mohl strávit, aby byl mohl provést korektury. Bylo té hudby moc, což bývá vadou skoro každé první opery mladého skladatele. Lidé si potřebovali oddechnout někde uprostřed opery. Kurkův Švejk se valil bez přestávky svým polovojenským rytmem a tam, kde se mýnil v tanec — jako ve scéně v šoproňské hospodě — vyzněl hudebně dost naprázdno. Pícta k nedávno zemřelému skladateli zřejmě bránila ostatním aranžérům v tom, aby někde něco krátili nebo měnili.

Kurka vsadil na rytmus a volil orchestr, který byl nejbližší jeho představám o domově rodičů, o domově Švejka — dechovku. Někteří hudební kritikové nad touto volbou kroutili v nepochopení hlavou. Nemohli vědět, že osmi- nebo šestnáctičlenná dechovka — podle toho jak která oheň byla bohatá — bývala typickým hudebním projevem českého venkova a stala se stejně typickým doprovodem tanečních večírků našich krajinů v Americe. Kurka se narodil v Chicagu a tam se s ní seznámil. S ní i s jejími nápěvy. Treba scénu v hospodě U Kalicha zpívají Švejk — ve výborném provedení tenora Normana Kelleye — "fíz!" Bretšnajdr a hospodský Palivec na melodii "V tý naší áleji, švestky se válejí . . .". V jinak výborné scéně, kdy polní kurát Katz hubuje s kazatelny skupince vojenských marodů v podvikačkách, volí Kurka jako podbarvení úryvky chorálu Svätý Václave. Tím se dopouští snad jediného nevkusu. Patrně jako rodilý American to necítit tak jako my.

Řekli jsme v březnovém čísle, že si nedovedeme představit, jak asi vyzní Haškův dialog ve zpívané angličtině. V libretu nebyla zrovna věta, kterou jsme namátkou uváděli jako příklad. Byly přesně tak, jak je napsal Hašek. Snad tam však jiné, stejné štávnaté, a vyzněto bylo hudbou: vždyť hudba odjakživa odstraňovala národní bariery. Jistě však to bylo libretem, které se drží přesně předlohy do takové první pětiny Haškova díla a potom — protože zřejmě nebylo možné na scéně sledovat osudy dobrého vojáka až do jejich literárního konce — vyústí uje lyrickou scénou, kte-

rá v originále není, Švejkově charakteru však nic neubírá: Švejk je na rozvědice na frontě, zatoulá se, odloží přílbou, kabát a pušku. Jdu se podívat na ten svět, říká, na sluníčko, ptáky a motýly. K tomu přece pušku nepotřebuju.

Nedávno zesnulý Josef Lada měl nepřímo velkou zásluhu o to, že Švejk v operě v New Yorku vypadal jako Švejk. Kurka a Lewis pečlivě studovali Švejka, Ladova nesmrtelného Švejka. A když se po posledním jednání klaněl bouřlivému potlesku, byl to on, v neforemných botách, pomáčané uniformě, velkou čepicí a odstávajícíma ušima — Ladův Švejk.

KNIHY Pavel Javor v kanadském Montrealu náleží nesporně k nejpłodnějším exulantským básníkům. V roce 1951 vydal první knihu veršů "Pozdrav domů", pak následovala "Chudá sklizen", "Daleký hlas", "Nad plamenem píseň", a nyní dostává čtenář do rukou jeho "Hořké verše" (Edice "Naše hlasy" v Torontu.) Knička o osmdesáti stranách a třech oddílech je pojmenována podle prvního lyrického cyklu. Lyrického? A proč hořkého? Pavel Javor sám odpovídá:

"Žádný čestný, přímý šrám,
jaký zbývá po souboji.

Hnátý koexistenční
z čerstvých hrobů do tmy ční
a svědomí Tmy se bojí,
zotvírané do všech stran."

Snad by byl přilehavější název "Hořké komentáře", anebo snad "Chlapské verše", neboť na autorovi leží hanba Mnichova, února 1948 i koexistence jako prokletí, které lze odčinit jen bojem:

"Raději at' řinčí zbraň a teče naše krev,
nechceme umírat v hanbě na kolenu!
. . . Kterak se v hanbě své, kterak se
nezaklnout?"

Chronická zhabělost je dnešní nemoc světa."

Pavel Javor však ve verších ostatních (krom těch, které jsou zatíženy jeho poplatností selskému původu a básnickými rekvisitami brázd, pluhů, maštali a koňských hřív, jako všechny sbírky předchozí) nachází i slova nezahořklá, nezoufající, ale plná viry. Jako když na příklad o Vánocích 1957 zpíval:

"A přece věřme, Ježíšku malý,
děťátko přikryté láskou a vonící senem,
že nad spatníky,
vysoko nad spatníky,

tvá hvězda září jak kdysi nad Betlémem."

"*Hoišké verše*" Pavla Javora jsou vydány v neupravené grafické úpravě s tiskovými nedostatky, které jsou typické pro většinu exulantsko-krajanských tiskárn.

Ladislav Kolda vysázel vzorně a vydal v úhledné úpravě ve své "*Moravian Library*" původní český text románu Ego na Hostovského "*Dobročinný večírek*", který už před tím měl pronikavý úspěch v anglickém překladu v Londýně a který nedávno zapadl v Novém Yorku, ač byl vydán jedním z nejprominentnějších nakladatelství. Kritikové chtěli smad svým mlčením dát najevo, že jsou nešťáklí k ironickým či kritickým poznámkám o Američanech a Americe — anebo bezděky potvrdili vtipnou diagnózu, kterou o nich udělal ve sborníku "Rok" Ladislav Matějka právě na příkladu Hostovského: že totiž jejich kritická kritéria mají přímou souvislost s počtem stránek; román, který není tlustý jako cihla, nestojí za řeč. Nieměné vychází "*Dobročinný večírek*" ve Vídni, v Hamburku a v Novém Yorku bylo zakoupeno právo na zfilmování. Jestli komu přidržel Hostovský v "*Dobročinném večírku*" zrcadlo, nebyla to ani tak Amerika jako emigranti, to jest: já, ty, my a vy. Stačí přečíst si na stránce 49, krátký dialog mezi Američankou Barbarou Greenovou a českou exulantkou, slečnou Holubovou:

"Slečno Holubová, nechci být zlá, vím, co většinou ti evropská lidé zkusili na úteku i po úteku z vlasti, nechci také zevšeobecňovat, ale tentokrát mi jsou emigranti jakseptí proti srsti. Proč, pro věčného Boha, nemohou ani na chvíli zapomenout, čím kdysi byli, proč se pořád vyvyšují a proč se co chvíli urážejí pro každé ostřejší slovo, které sami vyprovokují?"

"S tím emigrantským naporováním to máte, paní Greenová, jako s americkou reklamou: nevěříte jí a přece jí nakonec podlehnete. Nebo, abych vám dala jiný příklad. U nás doma na vsi se jednou topil člověk v rybníce. Po běhu pobíhalo několik lidí, volali o pomoc, ale za tonoucím nikdo z nich do vody neskončil. Ten chlapík se nakonec přece jen dostal nějak sám na mělčino a potom i na břeh, kde těm povykujícím buďžkníčnicům vyčetl: "Teď' nebyť mne, tak bych se byl utopil!" A kdyby tako-

vý emigrant si o sobě mnoho nemyslel a mnoho o sobě nemluvil, *kdyby nebylo jeho*, to víte, že by to s ním špatně dopadlo!"

Z dopisů

Vážená redakce, v březnovém čísle Zapisníku byl příspěvek Aloyse Bosáka k hospodářské diskusi. Nevím, byli-li to odpověď na Stanclův článek. Jelikož však obě úvahy se snažily pojmát hospodářskou budoucnost Československa s hlediska zcela základního, chtěl bych připojit několik poznámek k tomu, "jak klást otázky" v době, kdy téměř nic jiného než to dělat nemůžeme.

Na Bosákově článku mne překvapila jeho premisa: že tady, v exilu, se má rozhodovat o podobě budoucího československého hospodářství. To by, samozřejmě, bylo v mnohém ohledu žádoucí — Stancl na to mířil svým zjištěním, že doma vědí velmi málo o tom, jak západní ekonomie v různých svých odvětvích funguje, a nemohou tedy vážit přednosti a vady zesocializovaného hospodářství proti modernímu západoevropskému či americkému kapitalismu. Avšak rozhodnout něco v exilu znamená asi tolik jako mít možnost vítězně vtáhnout do Prahy. Nemýlí-li se, redaktor Zapisníku o tom vyjádřil své pochybnosti již v druhém čísle, a podle mého soudu správně. K vítěznému pochodu Václavským náměstím je třeba dvou náležitostí: porážku komunismu a uvitání exilu jásajícími davy doma. Zatím situace nevyπάdá na to, že by ať to či ono bylo na dosah ruky. Jediná možnost by tu byla v případě válečného řešení situace, což je nepravděpodobné.

Klademe-li si tedy otázku, jaká bude hospodářská budoucnost Československa, správně položený problém zní: "jaký hospodářský systém budeme my v exilu chtít, až komunismus bude poražen", nýbrž: "jakým směrem se bude československé hospodářství vyvíjet z jeho dnešních základů". Dominující silou v ČR je Sovětský svaz a s ním také sovětský hospodářský systém. Tato síla bude dominovat do té doby, pokud SSSR bude

existovat, a to i tehdy, jestliže se vnitřním vývojem poměry v Rusku změní natolik, že komunismus přestane být tím, čím byl a je.

Řekněme tedy, že v dohledné době by mohlo dojít k jakési transformaci komunismu — zejména bude-li pokračovat "dohánění Západu", které si samo o sobě vynucuje změny ve skladbě i mechanice komunistické ekonomie. A předpokládejme, že současně s těmito hospodářskými změnami by nastávaly postupně i změny politické — do té míry, že by se Československo stalo součástí jakéhosi neutrálního pásma. To, myslím, jsou dnes neoptimističtější předpoklady: neutrální Československo, jež by nemělo režim, nepřátelsky zahozený proti Sovětům. To je také asi představa Západu o východní Evropě, jak jí při různých příležitostech vyjádřili vedoucí státníci.

Za těchto podmínek však, myslím, nelze očekávat žádné překotné změny v povaze československého hospodářství. Jeho dnešní socialistický základ se nejvýš může modifikovat — podobně jako se modifikuje polský zaváděním drobného soukromého podnikání a živnosti — při čemž rozhodující faktory v hospodářském životě budou asi stále blíže "socialismu" než "kapitalismu". Ale dojde-li k tomu vývoji, pak to bude vývoj organický, který si sám vytvoří technické i personální předpoklady pro svou přeměnu. Tím, myslím, bude také zodpovězena Bosáková otázka: odkud vstít schopné managery průmyslu a komu světit podniky, nebo co dělat s přebytečnou průmyslovou kapacitou.

V soukromých rozpravách v "kuloárech" Wall Streetu je slyšet názory, že sovětský hospodářský systém se vyvine časem do něčeho, co bude podobno švédskému socialismu. I političtí komentátoři jako Salisbury nadhazují myšlenku postupného vyrovnávání západní a východní ekonomické soustavy. Mají-li tito zastánci "vývoje" pravdu, pak se obě soustavy budou k sobě přibližovat, při čemž obě budou vycházet ze svých základů. To ovšem může trvat několik desítek let — krátkodobou alternativou je jen válka. Avšak dojde-li k ní, ani pak nebudeme mít problémy s otázkami, které klade Bosák, protože pak bude problém najít tovarnu, která by stála.

Srdečně

J. Turek, Brooklyn.

TRAIT - CARRE DEVELOPMENT CORP.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

TEL. UN 6-6814

Máte-li v úmyslu investovatí málo peněz s velkým výdělkem — obraťte se s důvěrou na naše zástupce, kteří vám rádi poradí. Investice pouhých sto dolarů stačí vám k tomu, abyste se stali majiteli vlastního domu v jedné z nejlepších částí montrealského okolí.

ZÁPISNÍK 1958

c/o UNIVERSUM PRESS CO.

15 Vandewater Street,

NEW YORK 38, N. Y. -- USA

Return postage guaranteed

FUR STUDIO INC.

372 ST. CATHERINE STREET WEST

SUITE 308 — MONTREAL Que.

Výroba všech druhů kožešinových výrobků evropských i amerických stylů — Všeobecně uznávaná vedoucí firma v Montrealu — Výhodné platební podmínky na základě osobní dohody.

TEL. UN 6-6814